

University of Groningen

Homo senex economicus

Vonk, Gijsbert

Published in:
UWV Magazine

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Final author's version (accepted by publisher, after peer review)

Publication date:
2017

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Vonk, G. (2017). Homo senex economicus. *UWV Magazine*, 2017(3), 20-21.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Homo senex economicus

Gijsbert Vonk

De tekst van die afscheidsrede kan ik nergens meer vinden. Het moet ruim tien jaar geleden zijn geweest. Een hoogleraar economie van de Vrije Universiteit, zijn naam ben ik vergeten, besprak de factoren die bepalen wanneer een persoon ophoudt met werken en met pensioen gaat. Daar had hij onderzoek naar gedaan.

In het boekje stond zo'n typische economengrafiek met een x-as, een y-as en enkele curves. De x-as vertegenwoordigde het inkomen, de y-as de vrije tijd en de curves maximale combinaties tussen beiden. Er was een punt p waarin die combinatie optimaal was en wat bleek? Het punt correspondeerde precies met de leeftijd waarop het overgrote deel van de Nederlanders met pensioen ging. Die lag toen op 62 jaar en drie maanden of zoiets, in ieder geval op een vrij exact punt dat toevallig net samenviel met het moment dat de fiscale voorwaarden voor vervroegde pensionering het gunstigst waren.

Voor de hoogleraar stond de uitkomst van zijn onderzoek niet op zichzelf. Het vormde een bewijs dat de economische theorie die uitgaat van het calculerende, rationeel handelende persoon nog steeds richtinggevend is. Culturele of sociale verklaringen zijn speculaties. *Homo economicus* bestaat wel degelijk.

Op internet zoek ik op wat de vertaling is van "oud" of "bejaard" in het latijn. Anus voor de vrouw en Senex voor de man, zegt google translate. In dat geval toch maar beter: homo senex economicus

Het kabinetsbeleid is gericht op het bevorderen van de arbeidsparticipatie van ouderen. De fiscale vrijstellingen voor vervroegde pensionering zijn aan banden gelegd en de VUT-uitkeringen verdwenen. De AOW-leeftijd is opgekrikt naar 67 jaar en de arbeidsdeelname van AOW-er is bevorderd door minder hoge eisen stellen aan de arbeidsrechtelijke verplichtingen voor de werkgever die hem of haar tewerk wil stellen.

De maatregelen zijn niet aan de homo senex economicus voorbij gegaan. Lag de gemiddelde pensioenleeftijd in 2000 nog op 61 jaar, nu is deze opgelopen tot ruim 64 jaar. Intussen neemt ook het aantal werknemers dat op het moment van pensionering 65 jaar of ouder is toe. In de afgelopen tien jaar is dit percentage verviervoudigd, zegt CBS, van 15 procent in 2006 tot 62 procent in 2016.

Bij zo'n onstuimige ontwikkeling vraag je je wat het einddoel is van de operatie "ouderen aan de slag". Welk ideaalbeeld ligt eraan te grondslag? Afschaffing van het pensioen als maatschappelijke werkelijkheid, volledige bejaardenwerkgelengheid tot de tegenslag en dood erop volgen? In Amerika, zie je in elke winkel en pompstation wel een oude sok achter de kassa staan. Maar wie weet dat daar één op de zes ouderen onder de armoedegrens leeft, realiseert zich dat achter dit ideaalbeeld een grimmige werkelijkheid schuilgaat.

Wat is dan wel het ideaalbeeld? Ik zou zeggen: langer doorwerken dan we gewend waren uiteraard, maar daarna vooral de vrijheid voor iedere homo senex of anus om voor zichzelf het gewenste

optimum te kiezen tussen vrije tijd en inkomen. Daarbij geldt wel dat als randvoorwaarde dat deze afweging door iedereen op een gelijkwaardige wijze moet kunnen worden gemaakt. De keuzevrijheid mag niet verworpen tot luxeproduct dat is weggelegd voor de kansrijken op de arbeidsmarkt en de welgestelden.

Wat dat betreft beginnen zich enkele donkere wolken samen te pakken. Het laatste kabinet heeft vrij geruisloos een technische aanpassing doorgevoerd met grote implicaties voor ons pensioenstelsel. Aanvankelijk zou de verdere verhoging van de AOW-leeftijd na 2021 stapsgewijs plaatsvinden om de vijf jaar. Mooi want dit staat om de vijf jaar een nieuwe politieke afweging toe. Maar inmiddels geldt dat er jaarlijks een indexering plaatsvindt op basis van de stijging van de gemiddelde levensverwachting. Het gaat in stappen van drie maanden. Zo is in 2016 de leeftijd al op 67 jaar en drie maanden gesteld. Dit jaar deze wel doorstijgen naar 67 jaar en zes maanden, volgend jaar negen maanden, en dan stapje voor stapje door naar 68, 69, 70 ...

Op deze wijze reist ons staatspensioen als belofte voor ons uit. Elke keer dat je denkt ik dat je er bijna bent, ligt de horizon weer wat verder. Aanvullende pensioenen hoeven zich niet noodzakelijk aan dit proces aan te passen. Deze bieden juist faciliteiten om het AOW-gat te helpen dichten. Het gevolg is dat één van de basispijlers van ons pensioensysteem, te weten de samenhang tussen AOW en aanvullend pensioen, wordt doorbroken.

Dat is geen goed nieuws voor hen die in hogere mate van de AOW afhankelijk zijn. Drie maal raden wie dat zijn. De kloof tussen hoger en lager opgeleid, tussen de zekere dienstbetrekking en preciaire arbeid, tussen allochtoon en autochtoon is een kloof tussen arm en rijk. Hij is nu al zichtbaar bij de AOW-prepensionering. Het onderzoeksbureau SEO rapporteerde in juli 2017 dat van mensen met lage inkomens 51 procent voor de AOW-leeftijd met pensioen gaat. Bij de hoge en middeninkomens is dat 72 procent.

De kloof loopt ook nog langs een andere scheidslijn, te weten tussen dragelijke werk en de zware beroepen. Internationale verdragen van de ILO en de Raad van Europa schrijven voor dat bij een verhoging van de pensioenleeftijd boven de 65 voorzieningen moeten worden getroffen voor de zware beroepen. Maar dergelijke voorzieningen zijn voor de AOW nooit gerealiseerd. Het antwoord moet worden gevonden door de sociale partners in de verschillende sectoren zelf. Voor een deel komt dat antwoord in de vorm van een toestroom van arbeidsongeschikten in hun pensioenregelingen. De Volkskrant rapporteerde in juli een verdubbeling bij het Pensioenfonds Metaal en Techniek en een stijging van 20% Pensioenfonds voor Zorg en Welzijn. Overigens is sinds 2016 ook het aan Wet WIA uitkeringen plotseling gaan stijgen, al weet UWV hiervoor nog geen duidelijke verklaring te vinden.

Het arbeidsongeschiktheidsantwoord op het vraagstuk van de zware beroepen is een cynisch antwoord.

Naar verluidt zijn sociale partners in het kader van de SER zowel tegenstander van de verdere verhoging van de AOW-pensioenleeftijd als voorstander van een regeling voor zware beroepen. Het kabinet doet er goed aan om naar de geluiden uit de polder te luisteren. Het keuzevrijheidsideaal van het werkgelegenheidsbeleid voor ouderen kan niet worden gerealiseerd zonder een eerlijk pensioenstelsel. Daar moet nog het nodige aan worden gesleuteld.